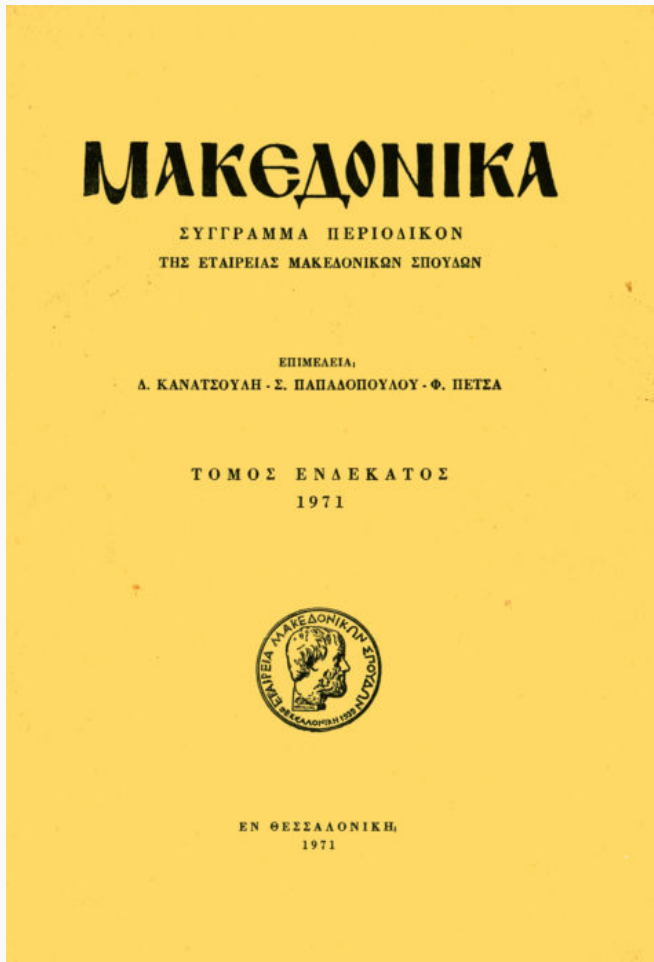

Μακεδονικά

Τόμ. 11, Αρ. 1 (1971)

Ζαχαρία Ν. Τσιρπανλή, Οι Μακεδόνες σπουδαστές του Ελληνικού Κολλεγίου της Ρώμης και η δράση τους στην Ελλάδα και στην Ιταλία (16ος αι.-1650)

Γεώργιος Χ. Χιονίδης

doi: [10.12681/makedonika.960](https://doi.org/10.12681/makedonika.960)

Copyright © 2014, Γεώργιος Χ. Χιονίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Χιονίδης Γ. Χ. (1971). Ζαχαρία Ν. Τσιρπανλή, Οι Μακεδόνες σπουδαστές του Ελληνικού Κολλεγίου της Ρώμης και η δράση τους στην Ελλάδα και στην Ιταλία (16ος αι.-1650). *Μακεδονικά*, 11(1), 445-447.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.960>

Ζαχαρία Ν. Τσιρπανλή, Οί Μακεδόνες σπουδαστές του Έλληνικού Κολεγίου της Ρώμης και ή δράση τους στην Ελλάδα και στην Ιταλία (16ος αι. - 1650) (Έκδοσις Έταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Μακεδονική Βιβλιοθήκη, ἀριθ. 35), Θεσσαλονίκη 1971, 8ον, σελ. 299 (212).

Εἶναι γνωστὸν ὅτι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων πλῆθος Ἑλλήνων λογίων μετέβη εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἰταλίας, συντελέσαν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς τῆς χώρας. Ἀλλὰ ἡ μετάβασις Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἰταλίαν συνεχίσθη καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους τῆς τουρκοκρατίας καὶ πολλοὶ νέοι ἐταξίδευαν εἰς τὴν γείτονα χώραν διὰ τὴν συνέχισιν τῶν σπουδῶν των, διότι εἰς τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα ἦτο δυσχερὲς καὶ ἐλλιπὴς (ὅταν δὲν ἦτο ἀνύπαρκτος) ἡ παρεχόμενη μόρφωση, συνεπεία τῆς τυραννίαν τῶν Τούρκων, τῆς ἐλλείψεως οἰκονομικῶν μέσων καὶ καταλλήλων σχολείων καὶ διδασκάλων.

Τὴν κατάστασιν ταύτην ἐξεμεταλλεύθη ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία κατέβαλεν ἀξιολόγους προσπάθειάς διὰ τὸν προσεταιρισμὸν τῶν Ὀρθοδόξων, Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐχρησιμοποίησε τὸ ὅπλον τῆς παιδείας. Εἰς τὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς προσπάθειας τῆς παπικῆς ἐκκλησίας ἐντάσσεται καὶ ἡ ἱδρύσις (1576) τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολεγγίου τῆς Ρώμης (δηλαδὴ «μιάς ἀνωτάτης ἐκκλησιαστικῆς σχολῆς, μὲ τὰς ἀνθρωπιστικὰς σπουδὰς ὡς ὑπόβαθρον», κατὰ τὸν συγγραφέα τῆς ἀνωτέρω μελέτης), εἰς τὸ ὅποιον ἐφοίτησαν πολλοὶ Ἕλληνες. Μεταξὺ τῶν ὑποδοῦλων Ὀρθοδόξων ἰδιαιτέραν θέσιν κατέχουν οἱ ἐκ Μακεδονίας σπουδασταί, οἱ ὁποῖοι ἐφοίτησαν εἰς τὸ κολέγιον αὐτὸ καὶ τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ὑπῆρξε μέγας, πολλοὶ δὲ τούτων ἀνεδείχθησαν καὶ κατέλαβαν ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος, συμβαλόντες εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παιδείας τῆς.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς παρουσιαζομένης μελέτης, ἐκ τοῦ πλήθους τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολεγγίου τῆς Ρώμης, ἐδιάλεξε τοὺς Μακεδόνας σπουδαστάς τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ μᾶς δίδει πλοῦτον ἀγνώστον καὶ ἀνεκδότων πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας συνδυάζει μὲ τὰς μέχρι τοῦδε γνωστάς εἰδήσεις. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰργάσθη ἐπιτοπῶς (εἰς τὴν Ρώμην) ἐπὶ δεκάμηνον (1968-1969), ἔλαβε δὲ ὅπ' ὅσιν του καὶ ἔγγραφα τοῦ Βενετικοῦ Ἀρχείου καὶ τῆς Μαρκεσιανῆς Βιβλιοθήκης. Τὸ γεγονός ὅτι ὑπῆρξεν οὗτος μαθητὴς καὶ ἐπιστημονικὸς συνεργάτης τοῦ καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Μανούσου Μανούσκα, τοῦ ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ σπουδάσῃ τὴν λατινικὴν καὶ ἰταλικὴν παλαιογραφίαν, ἐργασθεὶς (ἀπὸ τοῦ 1963 καὶ ὕστερα) ὡς συνεργάτης τούτου διὰ τὸν ἔλεγχον, τὴν παρασκευὴν κ.λ. πρὸς ἑκδοσιν τοῦ Ἀρχείου τοῦ Δουκὸς τῆς Κρήτης (13-17 αἰ.), τὸ ὅποιον εὐρίσκεται εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας. Τοιοῦτοτρόπως (δεδομένης καὶ τῆς γλωσσομαθείας του), ἡδυνήθη ὕστερα νὰ μελετήσῃ ἐνερῶς τὸ ἀρχαιῶν ὕλικόν, τὸ ὅποιον τὸν ἐνδιέφερεν, ὥστε νὰ παρουσιάσῃ μίαν πρωτότυπον καὶ περιεκτικὴν μελέτην, στηριζομένην κυρίως εἰς ἀνεκμεταλλεύτους (κατὰ κανόνα) μέχρι στιγμῆς πηγὰς, αἱ ὁποῖαι τελευταίως ἀποτελοῦν ἀντικείμενον λεπτομεροῦς μελέτης καὶ ἄλλων πολλῶν νέων μελετητῶν, δημοσιευσάντων ἤδη εἰδικὰς ἐργασίας εἰς ἐπιστημονικά, ἱστορικά περιοδικὰ ἢ καὶ αὐτοτελῶς εἰς βιβλία.

Ἡ ὧς ἄνω μελέτη διαίρεται εἰς τρία κύρια μέρη. Προηγούνται τὰ «Προλεγόμενα» (σ. 7-15), ὅπου ὁ συγγραφεὺς εἰσάγει τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ ἱστορικὸν καὶ εἰς τὰ προβλήματα τῆς ἐργασίας του, παρέχον τὴν σχετικὴν μὲ τὸ θέμα βιβλιογραφίαν, ἀναφέρον καὶ ἐχαριστῶν τοὺς βοηθήσαντες τοῦτον κατὰ τὴν προεργασίαν κ.λ. τοῦ βιβλίου του.

Ἀκολουθεῖ τὸ «Παράρτημα» (σ. 213-242), ὅπου δημοσιεύονται 18 ἔγγραφα (συντεταγμένα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἢ λατινικὴν γλῶσσαν), τὰ ὁποῖα εἶναι πρωτότυπα (αὐτογραφα)

ή αντίγραφα, εκδίδονται δὲ τὸ πρῶτον, κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς συγχρόνου διπλωματικῆς ἐπιστήμης.

Ἐν συνεχείᾳ καταχωρίζεται ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία (σ. 249-256), μὲ παραπομπὴν εἰς τοὺς χρησιμοποιηθέντας ἀνεκδότους κώδικας (σ. 245-248), δημοσιεύεται δὲ (σ. 244) καὶ πίναξ τῶν σχετικῶν βραχυγραφιῶν.

Κατόπιν δημοσιεύεται λεπτομερὲς εὐρετήριον τῶν κυρίων ὀνομάτων, ἑλληνικῶν (σ. 257-271) καὶ ξένων (σ. 271-280), μετὰ συχνῶν ἐπεξηγήσεων τούτων, ἐντὸς παρενθέσεων.

Τέλος, καταχωρίζεται περίληψις τῆς μελέτης εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν (σ. 283-293), ὡς καὶ πίναξ τῶν 13 εἰκόνων καὶ χαρτῶν (σ. 295) καὶ τῶν περιεχομένων (σ. 297-299).

Αὐτὸ εἶναι, συνοπτικῶς, τὸ διάγραμμα τῆς μελέτης. Ἡδὴ θὰ ἐξετάσωμεν τὰ τρία κύρια μέρη ταύτης.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος (σ. 19-64) ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται εἰσαγωγικῶς μὲ τὴν πνευματικὴν κατάστασιν εἰς τὴν Μακεδονίαν κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα καὶ μὲ τὴν ἰδρυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τῆς Ρώμης, ἥτοι μὲ τοὺς Μακεδόνες λογίους, τὴν ἐκπαιδευτικὴν κίνησιν καὶ τὰς ἐπαφὰς μὲ τὴν Εὐρώπην, κατὰ τὸ πρῶτον καὶ δευτέρον ἡμῖς τοῦ 16ου αἰ., μὲ τοὺς διδασκάλους τῆς Θεσσαλονίκης, τὰς σχέσεις μὲ διαμαρτυρομένους καὶ καθολικούς, τὰ ἀποτελέσματα τῶν σχέσεων, τὴν παιδείαν καὶ τοὺς βιβλιογράφους (κατὰ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰ.). Συνεχίζει μὲ τὴν ἰδρυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τῆς Ρώμης καὶ τὴν ἀπήχησιν του εἰς τὴν Μακεδονίαν εἰδικῶς καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα γενικώτερα, δηλαδὴ μὲ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ 13ου διὰ τοὺς Ἑλληνας, μὲ τὰς εὐνοϊκὰς κρίσεις τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸ κολλέγιον τοῦτο, μὲ τὰς στατιστικὰς διαπιστώσεις καὶ τὰς ἀπουσίας τῶν Μακεδόνων ἀπὸ τὸ κολλέγιον κατὰ τὸν 16ον αἰ., ὡς καὶ μὲ τὴν στάσιν τῆς Βενετίας καὶ τὰς πρώτας ἀρνητικὰς ἐκδηλώσεις.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος (σ. 67-122) ἐξετάζει τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὴν φοίτησιν τῶν πρώτων Μακεδόνων σπουδαστῶν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κολλέγιον τῆς Ρώμης κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ 17ου αἰ., ἐπισημαίνει δὲ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἰς τὰς σχετικὰς πηγὰς, ἀναφερόμενος ἐν συνεχείᾳ εἰς τοὺς Βεροιεῖς Κωνσταντῖνον Καλοκρατᾶν καὶ Ἰωάννην Κωττούνιον, δηλαδὴ τοὺς πρώτους μαθητὰς τοῦ κολλεγίου. Κατόπιν δίδονται πληροφορίες διὰ ἄλλους πέντε Μακεδόνας (1609-1630), μικροτέρας ἀξίας, δηλαδὴ διὰ τὸν Ματθαῖον Μαλακρινέα, διὰ τὸν Θεσσαλονικέα μοναχὸν Χρῦσανθον, τὸν Εὐστάθιον Βόϊον ἀπὸ τοὺς Φιλίππους, τὸν Θεσσαλονικέα Ἰωάννην Εὐγένιον ἢ Εὐγενικὸν καὶ τέλος διὰ τὸν Καστοριανὸν Θωμᾶν Ράλην. Ἡ ἔρευνα συνεχίζεται μὲ τοὺς ἐξαδέλφους Κωνσταντῖνον καὶ Νικόλαον Λογοθέτην ἀπὸ τὸ Νευροκόπιον (1632), τὸν γνωστὸν μητροπολίτην τῆς Βεροίας Ἰωαννίκιον Διόδιον καὶ τὸν Θεσσαλονικέα μοναχὸν Ρωμανόν. Ἐν συνεχείᾳ ἐξετάζει ὁ συγγραφεὺς τὸ γεγονός τῆς ἐντονωτέρας (ὕστερα, 1636-1650) παρουσίας κληρικῶν καὶ Ἀγιορείτῶν εἰς τὸ κολλέγιον, χάρις εἰς τὴν προπαγάνδαν τοῦ περιβοήτου Νικολάου Ρώση, δίδων στοιχεῖα διὰ τὸν Θεσσαλονικέα (ἴσως ὅμως Βεροιεά) Νικόλαον Κριτόπουλον, τὸν Θεσσαλονικέα Ἀγιορείτην Μελέτιον, τοὺς Ἀγιορείτας Βενιαμίν, Δημήτριον καὶ Δαβὶδ Παπαδήμου ἢ Παπίγκην (ἀπὸ τὸν Βόλον), διὰ τὸν (μέχρι τώρα σχετικῶς γνωστὸν) Βεροιεά διάκονον καὶ διδασκαλὸν Καλλίνικον Μάνιον ἢ Μανιὸν καὶ τέλος διὰ τὸν Καστοριανὸν Νικόλαον Ἀθανάσιον.

Εἰς τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον μέρος (σ. 124-212) ἀσχολεῖται μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δρᾶσιν τῶν ἀποφοίτων Μακεδόνων εἰς τὴν Ἱταλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἰδιαιτέρως δὲ μὲ τοὺς Κ. Καλοκρατᾶν καὶ Ἱ. Κωττούνιον (καὶ κυρίως μὲ τὸν δευτέρον, σ. 126-159), τὸν Ρωμανόν, τὸν Θ. Ράλην, τοὺς Κωνσταντῖνον καὶ Κοσμᾶν Λογοθέτην (σ. 164-190), τὸν Νικόλαον ἢ Νικηφόρον Λογοθέτην καὶ τὸν Καλλίνικον Μανιόν. Τέλος, ὁ συγγραφεὺς ἐκφέρει τὴν γνώμην του διὰ τὸ ἐπίμαχον πάντοτε πρόβλημα τῆς διατηρήσεως ἢ μὴ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν Ἑλλήνων μαθητῶν τοῦ κολλεγίου, ἀλλὰ καὶ (κυρίως) τῆς Ὁρθοδοξίας τῶν.

Διὰ τὸ πρῶτον ἀποφαίνεται ὅτι εἶναι ἀναμφισβήτητος ἡ ἀδιαφύλαξις τῆς ἑλληνικῆς συνειδήσεως καὶ ἡ μεγάλη προσφορά τῶν μορφωμένων ἀποφοίτων τοῦ κολλεγίου διὰ τὴν πνευματικὴν - ἐκπαιδευτικὴν ζωὴν τῆς ὑποδούλου πατρίδος τῶν, ἀλλὰ διὰ τὸ δεύτερον ζήτημα ἐκφράζεται ἐπιφυλακτικῶς, ἐλλείπει καὶ συγκεκριμένων στοιχείων διὰ πολλοὺς ἐκ τούτων.

Ἡ λεπτομερὴς ἀναφορά εἰς τὰ περιεχόμενα τοῦ βιβλίου ἔδωσε, πιστευόμεν, μίαν εἰκόνα τῆς σπουδαιότητός του. Εἰς ταύτην συνετέλεσαν, ἡ ἀρίστη βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωσις τοῦ συγγραφέως, ἡ κατάλληλος χρησιμοποίησις καὶ ἀξιοποίησις τοῦ ἀρχαίου ὕλικου, ἡ κριτικὴ ἀξιολόγησις τῆς βιβλιογραφίας, ἡ ἐπιτυχὴς, μεθοδολογικῶς, διαίρεσις τῆς ὕλης καὶ διάρθρωσις τοῦ βιβλίου, ἡ σαφήνεια καὶ ἡ κριτικὴ ἱκανότης τούτου, δείγματα ἐπιμόνου καὶ πολυχρόνου ἐνασχολήσεως μὲ τὸ θέμα τῆς μελέτης, ὡς καὶ τῆς πνευματικῆς ὀριμότητός του. Λίαν ὀρθῶς, λοιπόν, ἡ Ε.Μ.Σ. περιέλαβε τὴν ἐξαίρετον καὶ ἐνδιαφέρουσαν αὐτὴν ἐργασίαν εἰς τὴν Μακεδονικὴν Βιβλιοθήκην τῆς (διότι ἡ χρησιμότης τοῦ βιβλίου τούτου, ὡς πηγῆς καὶ ὡς ὑποδειγματικῶς συγγραφέντος βοηθήματος, διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας εἶναι λίαν σημαντικὴ) καὶ ἐπιτυχῶς ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἰωαννίνων ἐξέλεξε, τὸν (φερέλπιδα καὶ ἡλικίας μόλις 33 ἐτῶν) συγγραφεὰ τῆς μελέτης αὐτῆς, ὡς καθηγητὴν τῆς.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗΣ

Γεωργίου Χ. Χιονίδη, 'Ανέκδοτος 'Ακολουθία τοῦ νεομάρτυρος 'Αρσενίου, Μητροπολίτου Βεροίας, Θεσσαλονίκη 1971, σελ. 34.

Εὐτυχῶς ποῦ, ἀνάμεσα στὰ πολλὰ λόγια τῶν πανηγυρισμῶν, θὰ μᾶς ἀφήσει τὸ 1971 καὶ μερικὲς ἐκδόσεις σημαντικῆς καὶ χρήσιμης. Δὲν ἦρθε ἡ ὥρα βέβαια νὰ κάνει κάποιος τίς ἀπαραίτητες ἀποτιμήσεις, γιὰ τὸ ἔορτασμός τῆς 150ετηρίδος συνεχίζεται, με τὸ μῶμα πὺς βρίσκονται ἀκόμη στὰ πιεστήρια. Ὡστόσο, μπορούμε ἀπὸ τώρα νὰ ποῦμε, πὺς ἡ προσφορά τοῦ κ. Γ. Χ. Χιονίδη, μὲ τὴν ἐκδόσιν τῆς 'Ακολουθίας τοῦ νεομάρτυρος 'Αρσενίου, εἶναι μιὰ θετικὴ προσφορά στὴ μακεδονικὴ ἀγιολογία καὶ ὕμνογραφία, καθὼς καὶ στὴ γενικώτερη βιβλιογραφία τῶν Νεομαρτύρων τῆς 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας. Καὶ εἶναι πρὸς τιμὴν τοῦ Μητροπολίτου Βεροίας καὶ Ναούσης κ. Παύλου, ποῦ ἔγινε χορηγὸς τῆς ἐκδόσεως βάζοντάς τιν ἐπὶ τὴ σκέπη «τῆς Μητροπόλεως, ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 150 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς παλιγενεσίας». Ὁ πρόλογος, ποῦ θυμίζει «δεσποτικὸ κήρυγμα» γενικοτήτων, (ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σόλοικο «ἀξιῶσαι» ποῦ διέφυγε καὶ ἀπὸ τὸν φοβερὸ διορθωτὴ Ντίνου Χριστιανόπουλο, σ. 5, κάτω) βοηθεῖ τὸν ἀπλὸ ἀναγνώστη νὰ καταλάβει, πὺς «ὁ νεομάρτυς καὶ ἱερομάρτυς 'Αρσένιος ἀποτελεῖ μεγάλην φυσιογνωμίαν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν 'Αγίων Πατέρων τῆς 'Ορθοδόξου ἡμῶν 'Εκκλησίας» καὶ πὺς κι αὐτὸς πρέπει νὰ γίνῃ συνεχιστὴς τοῦ ἔργου τοῦ ἀγίου 'Αρσενίου, μὲ τὴν ἀφοσίωσίν του στὸ Χριστὸ καὶ στὸ «μέγα ἡμῶν 'Ἔθνος» (σ. 5-6).

Ὁ κ. Χιονίδης εἶναι γνωστότατος συγγραφεὺς καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ τὸν παρουσιάσουμε. Συλλογίζομαι, μάλιστα, πὺς ἂν εἶχαμε σὲ κάθε μακεδονικὴ πόλιν ἢ χωριὸ ἕνα Χιονίδη (δικηγόρο, καθηγητὴ, ἱερέα ἢ δάσκαλο, —ἀδιάφορο), θὰ ἔξεραμε τὸν τόπο μας καὶ τίς ρίζες μας πολὺ καλύτερα ἀπ' ὅ, τι σήμερα. Ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα του τὴν ἰδιαίτερη καὶ πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς, ὁ κ. Χιονίδης ρίχτηκε στὴ μελέτῃ ἀγιολογικῶν καὶ ὕμνολογικῶν ἔργων, γιὰ νὰ βγάλει σωστὰ τὴν 'Ακολουθία τοῦ ἀγίου 'Αρσενίου, ἐπισκόπου τῆς Βεροίας, ποῦ ἑμαρτύρησε πιθανάτα — κατὰ τὴν ἀποψιν τοῦ συγγραφέα — στὰ 1836.

Ὁ συγγραφεὺς μᾶς δίνει τὰ συμπεράσματα τῶν ἐρευνῶν του, ὅστερ' ἀπὸ σχεδὸν ἐξαντλητικὴ χρῆσιν τῶν πηγῶν καὶ τῶν βοηθημάτων του (σ. 7-18) στὴ σ. 19 ἔχουμε τίς εὐ-